

27.12.2022

Група № 26

Мегей А.В.

Всесвітня історія

Урок № 9-10

Тема: Розвиток країн Центрально-Східної Європи після Другої світової війни

Мета уроку:

- сформуванню уявлення про розвиток держав Центрально-Східної Європи у післявоєнні часи;
- проаналізувати розвиток економіки країн Центрально-Східної Європи у післявоєнні часи;
- визначити особливості приходу до влади комуністичних партій у східноєвропейських країнах; розглянути кроки зі створення соціалістичних держав;

План уроку:

1. Результати Другої світової війни для народів Центрально-Східної Європи.
2. Особливості встановлення сталінської моделі соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи.
3. Особливості розвитку Югославії.
4. Спроба економічної інтеграції соціалістичного табору. Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Хід уроку:

1. Результати Другої світової війни для народів Центрально-Східної Європи. Після ліквідації нацизму й відновлення національної незалежності у країнах Центральної та Південно-Східної Європи у 1944-1945 рр. до влади прийшли уряди Національних (або Народно-визвольних чи демократичних) фронтів, які склалися з декількох партій та організацій, що боролися проти окупантів або проти власних фашистських правителів. Це був перший етап на шляху до встановлення комуністичних режимів.

Усі ці сили об'єднувала наявність спільного ворога, але бачення майбутнього своїх країн були в них різними. Одні тяжіли до побудови соціалістичної моделі суспільства, інші орієнтувалися на західні цінності. Обидва угруповання в прихованій або явній формі підтримувалися, відповідно, Радянським Союзом чи західними державами. Враховуючи, що у більшості східноєвропейських країн в цей час перебували радянські війська, прихильникам соціалізму здійснювати свою лінію було легше. До того ж вони завойовували симпатії населення, проводячи важливі економічні перетворення - націоналізацію банків і великих підприємств, ліквідацію поміщицького землеволодіння. У державну власність переходило майно фашистів і їх поплічників. Розширювалися можливості для здобуття освіти і користування культурними цінностями. Також ініціатори соціалістичних змін мали необмежені можливості для ведення агітації.

Перший етап встановлення комуністичного режиму в кожній з країн тривав різний час. У Болгарії він закінчився вже у **січні 1945 р.**, у Румунії - в **лютому 1945 р.** В Угорщині коаліційний уряд зберігав владу до весни 1947 р., у Чехословаччині - до **лютого 1948 р.**

Другий етап характерний тим, що коаліційний уряд має формальний характер, а вся влада фактично належить комуністам. На цьому етапі розрізнені спочатку партії комуністичного і соціал-демократичного (а інколи й колишні опозиціонери) спрямування зливалися і створювали єдині (або спільні) організації. Отже, влада поступово ставала централізованою і зосереджувалася в одних руках.

Проте до 1947 р., незважаючи на військову та політичну присутність СРСР, у Східній Європі зберігалася можливість розвитку політичної та економічної системи, що припускала в певних межах політичний плюралізм, багатопартійність, різноманітність форм власності. Лідери комуністичних партій східноєвропейських країн тоді вважали, що процес побудови соціалізму буде тривалим, еволюційним.

Однак події 1947-1948 рр. докорінно змінили ситуацію: розпочався **третій етап** - установа комуністичних режимів.

У той час як комуністи користувались підтримкою СРСР, а праві сили були дискредитовані в роки війни співробітництвом з фашизмом, центристські сили, об'єднавшись із правими, ставали на шлях відвертої конфронтації, внаслідок чого були остаточно витіснені із політичного життя країни.

Саме з цього часу (з огляду на місцеві особливості) розпочалось відтворення радянського зразка будівництва соціалізму. В Угорщині, Румунії, Югославії, Албанії було ліквідовано багатопартійність. У Чехословаччині, НДР, Польщі, Болгарії різні політичні партії стають частинами керованих комуністами коаліцій. Уся повнота влади була сконцентрована в руках виконавчого апарату, який практично злився з апаратом компартійним. З'явилися місцеві «вожді»: **Б. Берут у Польщі, К. Готвальд у Чехословаччині, М. Ракоші в Угорщині.**

Особливості соціалістичних економічних реформ:

- ▶ проведення індустріалізації й колективізації;
- ▶ запровадження планового господарства;
- ▶ перехід більшої частини працездатного населення на роботу в державний сектор.

Індустріалізація в цих країнах, як і в СРСР, набрала форми переважного розвитку важкої промисловості. Кошти на неї були отримані лише завдяки націоналізації. Це дозволило державам акумулювати значні кошти і направляти їх на промислові інвестиції. СРСР взяв на себе постачання обладнання, сировини і енергоресурсів, підготовку спеціалістів. Форсування індустріалізації породжувало обмеження випуску товарів для населення і падіння життєвого рівня. Це послужило однією з причин невдоволення і у ряді країн призвело до виникнення політичної кризи.

І все ж в устрої більшості східноєвропейських країн існували деякі відмінності від СРСР. Наприклад, кооперативи тут створювалися на основі економічних стимулів з урахуванням внесеного земельного паю. У Польщі та Югославії взагалі переважало індивідуальне селянське господарство. Крім того, зберігалось дрібне приватне виробництво, торгівля і приватний сектор у сфері послуг. Державним підприємствам надавалася певна самостійність у вирішенні виробничих питань, робітники мали більшу матеріальну зацікавленість у результатах своєї праці.

2. Особливості встановлення сталінської моделі соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи.

Польща

Значний вплив на долю повоєнної Польщі мала ялтинсько-потсдамська система міжнародних відносин, за якої держави-переможці вдалися фактично до поділу Європи, зарахувавши Польщу до радянської сфери впливу. Результатом того були рішення Сталіна щодо внутрішніх змін в країні, утворення нових елементів залежності від СРСР та ліквідація демократичної опозиції й курс на «радянізацію». У 1945 р. СРСР і Польща підписали договір про дружбу і повоєнне співробітництво. У складі польського уряду «національної єдності» переважали комуністи, які в 1947 р. на сфальсифікованих виборах здобули 80 % голосів. Президентом Польської Республіки і головою Державної ради було обрано Болеслава Берута, одного з найбільш послідовних провідників сталінізму в Польщі. У грудні 1948 р. з партій, що входили до Демократичного блоку, було утворено Польську об'єднану робітничу партію (ПОРП).

■ **Б. Берут виступає перед молоддю**

Чехословаччина

Територію Чехословаччини було звільнено від нацистських окупантів радянськими військами в 1945 р. Невдовзі до країни повернувся із еміграції і знову приступив до своїх обов'язків колишній президент Е. Бенеш. У 1946 р. було сформовано коаліційний уряд за участі представників усіх існуючих великих партій. Прем'єр-міністром у ньому став перший секретар Комуністичної партії Клемент Готвальд. Спираючись на підтримку радянських властей, комуністи в Чехословаччині почали розширювати і зміцнювати свій вплив, взяли під контроль основні пости в державному апараті й органах державної безпеки. Було експропрійовано маєтки землевласників і поділено між селянами. У 1945 р. націоналізовано банки, страхові компанії, металургійні заводи, шахти.

■ К. Готвальд

У лютому 1948 р. виникла гостра урядова криза, формальним приводом до якої було звільнення із міністерства внутрішніх справ кількох старших офіцерів-некомуністів. Керівництво міністерства відмовилося надати пояснення, і тоді міністри від націонал-соціалістичної, народної і демократичної партій подали у відставку, сподіваючись таким шляхом

добитися розпуску уряду, де комуністів було всього 8. Проте цю акцію не підтримали представники соціал-демократичної партії, а також два безпартійних міністри, а отже, більшість членів уряду (14 з 26) залишались на посадах.

Масові мітинги і страйки на підтримку комуністів спричинили зміну керівництва в «бунтівних» партіях і повернення до союзу із КПЧ. Е. Бенеш через кілька місяців подав у відставку, й 14 червня 1948 р. президентом республіки було обрано **К. Готвальда**. Новий уряд очолив комуніст **А. Запотоцький**. Почалася реорганізація життя за радянським зразком.

У 1948 р. було прийнято закон про націоналізацію промислових підприємств і передачу їх державі. Розпочалась колективізація села, індустріалізація за 5-річними планами. Каралось інакodomство, закривались церкви, монастирі, автономія Словаччини зводилась нанівець. У новій конституції проголошувалась «побудова соціалізму».

Угорщина

На перших повоєнних виборах до Національних зборів Угорщини 4 листопада 1945 р. безумовну перемогу здобула Партія дрібних сільських господарів - ПДСГ (57 % голосів), коаліція Угорської комуністичної партії (УКП) і соціал-демократів отримала лише 34 %. Уряд лідера ПДСГ **Ференца Надя** захищав приватну власність і обстоював існуючу політичну систему. Проте вже через кілька років склад уряду і парламенту змінився на користь прихильників лівих сил. Після об'єднання комуністів і соціал-демократів було створено нову Угорську партію трудящих (УПТ), яка стала правлячою партією. Генеральний секретар УПТ М. Ракоші був прихильником авторитарно-репресивних методів управління. Він став справжнім диктатором для угорців. У процесі боротьби з інакомислячими за його ініціативи було репресовано чимало керівних діячів партійного і державного апарату.

18 серпня 1949 р. було ухвалено нову конституцію Угорщини. Відтоді офіційно країну називали **Угорською Народною Республікою (УНР)**.

Румунія

Румунія, як і Угорщина, була союзницею Німеччини під час Другої світової війни.

10 лютого 1947 р. Румунія підписала Паризьку мирну угоду, яка гарантувала країні національну незалежність, суверенітет і територіальну цілісність.

Зусилля лівих сил були спрямовані на повалення монархії. Король Михайл I, опинившись в ізоляції, на вимогу комуністів мусив 30 грудня 1947 р. зректися престолу. Країну було проголошено **Румунською Народною Республікою**.

У лютому 1948 р. партія соціал-демократів об'єдналася з комуністами. Створена на основі цього Румунська робітничка партія (РРП) стояла на засадах марксизму-ленінізму. Лідером партії був **Г. Георгіу-Деж**.

РРП очолила широке політичне об'єднання - Фронт народної демократії (ФНД). З 1948 р. до кінця 1989 р. в Румунії існувала однопартійна система. Компартія, зосередивши в своїх руках усю повноту влади, проголосила будівництво в країні соціалістичного суспільства. У червні 1948

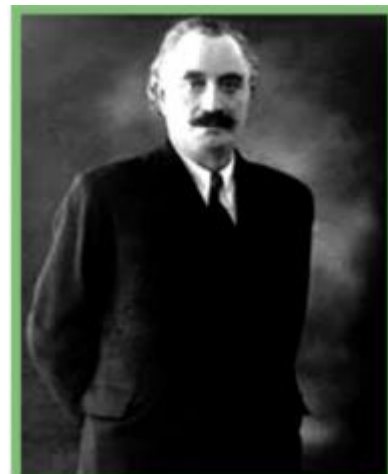
р. було здійснено націоналізацію основних засобів виробництва, розпочалося кооперування сільського господарства. До 1962 р. було завершено суцільну колективізацію.

Болгарія

Під час Другої світової війни Болгарія була союзницею Німеччини, але у війні проти Радянського Союзу участі не брала. Підписавши наприкінці жовтня 1944 р. перемир'я з країнами антигітлерівської коаліції, Болгарія вступила у війну проти Німеччини.

Вирішальні для комуністів події сталися восени 1945 р. 4 листопада 1945 р. з багаторічної еміграції до країни повернувся **Георгій Димитров**, голова ЦК Болгарської робітничої партії (комуністів) - БРП(к). 18 листопада відбулися вибори до Великих народних зборів - парламенту Болгарії. Партії, що входили до Вітчизняного фронту, висунули спільних кандидатів і здобули перемогу. Опозиційні партії ці вибори бойкотували.

Захід відреагував невизнанням результатів виборів 1945 р. Однак **8 вересня 1946 р.** в Болгарії відбувся референдум про форму державної влади. 93 % учасників проголосували за ліквідацію монархії, 15 вересня Болгарію було проголошено **Народною республікою**, а її тимчасовим президентом став **Василь Коларов**. У жовтні 1946 р. було призначено нові вибори до Великих народних зборів, у яких взяли участь і представники опозиції. За кандидатів БРП(к) проголосували 50 %. Уряд очолив Г. Димитров, парламент - В. Коларов. Підписавши в лютому 1947 р. мирну угоду з Болгарією, західні країни фактично визнали нову владу.

■ Георгій Димитров

Ухвалена у грудні 1947 р. конституція Болгарії закріпила прихід комуністів до влади. У серпні 1948 р. БРП(к) і БСДРП (Болгарська соціал-демократична робітничка партія) об'єднались у Болгарську комуністичну партію (БКП).

Усередині самої БКП встановився культ її лідерів Г. Димитрова (помер 1949 р.) і В. Червенкова, а спроби деяких болгарських комуністів провадити самостійну політичну лінію закінчувалися репресіями.

3. Особливості розвитку Югославії. У роки Другої світової війни в Югославії розгорнувся масовий національно-визвольний рух, провідну роль в якому відігравали комуністи на чолі з **Йосипом Броз Тіто**. Вони самостійно звільнили значну частину території від нацистських окупантів. Радянські війська допомогли їм лише на останньому етапі війни. Із звільненням 20 жовтня 1944 р. Белграда позиції народно-визвольного руху ще більш зміцніли. 7 березня 1945 р. Й. Броз Тіто відповідно до рекомендацій, ухвалених Кримською конференцією керівників СРСР, США, Великої Британії, сформував уряд Демократичної Федеративної Югославії (ДФЮ), який офіційно був визнаний протягом березня СРСР, Британією та США.

На виборах до Установчої скупщини (**листопад 1945**) комуністи одержали майже всі місця. Югославія стала **Югославською Федеративною Народною Республікою (ФНРЮ)**. За конституцією 1946 р. до складу ФНРЮ увійшли: Сербія (з автономіями Воєводина і Косово); Хорватія; Боснія і Герцеговина; Чорногорія; Словенія; Македонія.

Країна стала на шлях побудови соціалізму. Проте Комуністична партія Югославії (КПЮ) не була маріонеткою Москви, вона мала свою широку соціальну базу, тому в багатьох випадках діяла самостійно. Це не сподобалося Й. Сталіну. У **червні 1948 р.** було опубліковано резолюцію Комінформбюро, у якій югославське керівництво звинувачувалося у «відході від марксизму-ленінізму і переході до націоналізму».

Тіто і його прибічників було затавровано як фашистів, агентів імперіалізму. СРСР і країни-сателіти розірвали з Югославією всі зв'язки і вже готувались до інтервенції, влаштовуючи збройні провокації.

Однак Югославія не злякалась. Нові підходи до проблеми соціалістичного будівництва були спершу викладені Й. Броз Тіто **26 червня 1950 р.** на засіданні скупщини ФНРЮ. На його

пропозицію парламент Югославії ухвалив того дня закон, який проголошував, що підприємствами як загальнонародною власністю мають керувати трудові колективи. Ці заходи призвели до реорганізації економічної та політичної системи країни. Законом від **29 грудня 1952** р. було проведено велику реформу в царині планування народного господарства: чимало функцій у цій сфері було передано республіканським і місцевим органам та підприємствам, галузеві міністерства ліквідувались.

* ■ Й. Броз Тіто (зліва)

■ Й. Броз Тіто і королева Єлизавета

Після відмови в 1953 р. від політики колективізації сільського господарства селянські трудові кооперативи було реорганізовано в кооперативи загального типу і прирівняно до промислових підприємств. Тоді ж було видано закон, що обмежував приватну власність на землю максимальним наділом у 10-15 га на одне господарство; 1954 р. у межах цього максимуму було дозволено вільний продаж та оренду землі. З осені 1955 р. почала проводитись нова політика перебудови села, що спиралася на створення агропромислових комбінатів одночасно з розвитком сільськогосподарських кооперативів.

Зміни торкнулися і правлячої партії, яка після VI з'їзду стала називатися **Союзом комуністів Югославії (СКЮ)**. Як було відзначено на з'їзді, партія в умовах розвитку самоврядування не могла більше відігравати директивної ролі в державному та суспільному житті. За нею зберігалось право розроблення генеральної лінії, але боротися за її втілення вона повинна була не командними методами, а методами переконання. Проголосивши самоврядування невід'ємним юридично гарантованим правом трудящих, нова конституція країни, ухвалена у квітні 1963 р., поширила самоврядувальні відносини і на установи невиробничої сфери, що було кваліфіковано як перехід до громадського самоврядування. Відповідно до основного закону країна стала називатися Соціалістичною Федеративною Республікою Югославією (СФРЮ). Отже, внутрішньополітичний розвиток Югославії значно відрізнявся від інших соціалістичних країн.

■ Радянська карикатура на маршала Й. Броз Тіто

4. Спроба економічної інтеграції соціалістичного табору. Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ). 25 січня 1949 р. Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, СРСР і Чехословаччина проголосили створення нової міжурядової організації - **Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ)** - призначеної для спільного розв'язання економічних проблем, підвищення рівня життя, науково-технічного співробітництва, координації народногосподарських планів та реалізації спільних проектів. Також передбачалася розробка спільних стандартів. У лютому того ж року до РЕВ приєдналась **Албанія** (реально брала участь до 1961 р.), у 1962 р. - **Монголія**, у 1972 р. - **Куба**, у 1978 р. - **В'єтнам**. Також РЕВ на основі окремих угод у різні роки підтримувала відносини із Югославією, Анголою, Іраком, Лаосом, Фінляндією, Мексикою, Нікарагуа, Мозамбіком, Ефіопією, Афганістаном, НДРІ. Штаб-квартира РЕВ розміщувалась у Москві.

Статутні документи РЕВ надавали однакові права всім учасникам і характеризувалися максимальною демократичністю - будь-які рішення не були обов'язковими для виконання в разі незгоди з ними окремих членів організації.

Участь у РЕВ мала важливе значення для економічного і технічного розвитку - завдяки цьому в країнах, що входили до її складу, з допомогою інших членів РЕВ створювались об'єкти розвинутої індустрії, здійснювались будівництво та бартерний (тобто безгрошовий) обмін товарами тощо. Протягом 1950-1984 рр. промислове виробництво країн РЕВ збільшилося в 14 разів, а національний дохід - у 9,1 раза. Так, якщо в 1950 р. країни РЕВ разом виробляли близько 18 % світової промислової продукції, то у 1984 р. - майже одну третину.

Учасники Ради більше торгували один з одним, ніж з іншими країнами, що обмежувало можливості для розвитку. Другим недоліком такої замкнутої системи було винятково централізоване планування, тобто практична відсутність ринкових механізмів, впровадженню яких не надавалося значення, оскільки економіка соціалістичних країн була більше зорієнтована на задоволення основних потреб, ніж на отримання прибутку. У кінцевому підсумку це зумовило технологічне відставання в низці галузей (крім військової) і недоступність окремих досягнень технічного прогресу (особливо новітньої побутової техніки) масовому споживачу. Навіть у таких передових індустріальних державах Східної Європи, як НДР і Чехословаччина, на деяких підприємствах використовувалося застаріле обладнання.

Проте ліквідація РЕВ і подальший розпад напрацьованих і стабільних торговельних зв'язків між колишніми соціалістичними державами призвели до ще гірших наслідків, серед яких - катастрофічне скорочення рівня виробництва і високі темпи інфляції. Фактично виробничі потужності цих країн у переважній кількості припинили своє існування.

Складіть таблицю

«Країни Центрально-Східної Європи в другій половині 1940 — першій половині 1950-х рр.».

Країна	Особливості розвитку

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

1. Опрацювати конспект і тезисно законспектувати у робочий зошит
2. Скласти таблицю

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, назву навчальної дисципліни, номер уроку, ПІБ.